

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע ואתחנן תשפ"א

כיצד מתפללים? או על מה מבוססות תפילותינו? (1)

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"וְאֶתְחַנֵּן אֶל יְקֹנֶךָ בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר: אֲדַנִּי יְקֹנֶךָ אֶתָּה הַחֲלוּת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֶת יְדֶךָ הַחֲזֵקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֶׂיךָ וְכַגְבוּרֹתֶיךָ" (דברים ג' כג - כד).

במילים אלה מתארת התורה את ההקדמה לתפילתו של משה רבנו, בה הוא ביקש לבטל את הגזרה על אי כניסתו לארץ ישראל. חז"ל לומדים מכאן הלכות רבות הנוגעות לשאלה כיצד צריך להתפלל.

נקדים ונאמר כי נושא התפילה מעסיק מאוד את המחנכים של דורנו. גם רבים מבין רבני בתי הכנסת והקהילות מתמודדים עם השאלה: איך אפשר לחזק את התפילה? מגפת הקורונה, המלווה אותנו כמעט שנה ומחצה, העצימה יותר את הבעיה. מניני החצרות שינו מבחינות רבות את סדרי התפילה ואתגרו עוד יותר את המחנכים והרבנים. עיון במקורות מוכיח כי נושא זה הטריד את מנוחתם של חכמי ישראל בתקופות השונות ואפילו בימי חז"ל.

הגמרא במסכת ברכות מקשה: "כמה ישהה בין תפלה לתפלה? רב הונא ורב חסדא, חד אמר: כדי שתתחונן דעתו עליו; וחד אמר: כדי שתתחולל דעתו עליו. מאן דאמר כדי שתתחונן דעתו עליו - דכתיב: וְאֶתְחַנֵּן אֶל יְקֹנֶךָ; ומאן דאמר כדי שתתחולל דעתו עליו - דכתיב: וַיִּחַל מִשָּׁה" (דף ל ע"ב).

לא ברור מתוך הדברים עצמם, מהי הסיבה לכך שאדם מתפלל שתי תפילות, כמו כן, לא ברור מה פשר שתי התשובות שמובאות בשם רב חסדא ורב הונא. האם הן חלוקות והאם יש הבדל בין שני המקורות. התשובה הראשונה נסמכת על הפסוק הפותח את פרשתנו:

"וְאֶתְחַנֵּן אֶל יְקֹנֶךָ בְּעֵת הַהוּא", התשובה השניה נסמכת על פסוק מפרשת כי תשא בספר שמות: "וַיִּחַל מִשָּׁה אֶת פְּנֵי יְקֹנֶךָ" (ל"ב יא). פסוק זה עוסק בתפילתו של משה לקבל את סליחתו של הקב"ה, לאחר חטא העגל.

לפני שנכנס לעובי הקורה, נציע בענווה כי הגמרא אומנם מצטטת את הפסוק מפרשת כי תשא, אבל היא נסמכת על שני הביטויים המופיעים בתחילת פרשתנו: "וְאֶתְחַנֵּן ... אֶתָּה הַחֲלוּת".

רש"י (על הסוגיא בברכות) מפרש: "כמה ישהה בין תפלה לתפלה - מי שיש עליו לחזור ולהתפלל, או משום דטעה או משום מוספין, כמה ישהה בין זו לזו.

שתתחונן - שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה.

שתתחולל - לשון חילוי; והיא היא, אלא בלישנא בעלמא פליגי".

רש"י מפרש את המימרא בשתי דרכים.

הראשונה שמדובר במקרה יוצא דופן שזוכר כמה שורות קודם לכן (שם): "טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית - מה דינו?", האם צריך לחזור ולהתפלל אם לאו? על הצד שעליו לחזור, הגמרא שואלת כמה זמן עליו להמתין בין תפילתו הראשונה לתפילת התשלומים. פירוש זה קשה משתי בחינות:

א. הגמרא שואלת את שאלתה באופן כללי ולא במקרה יוצא דופן.

ב. איך ניתן ללמוד, מתפילותיו של משה רבנו, למקרה זה בו האדם טעה בתפילתו הראשונה?

לכן, רש"י מביא את תשובתו השניה: "או משום מוספין", כלומר מדובר במצב רגיל ותדיר, בכל שבת ויום טוב ובראשי חדשים אנו מתפללים שתי תפילות סמוכות שחרית ומוסף. לדעת רש"י, תשובותיהם של רב הונא ורב חסדא הן תשובה אחת, שיש לה משמעות אחת, והיא הדרכה כללית בנושא התפילה. כדי שהתפילה תהיה ראויה על המתפלל להיכנס ל"מוד" (מצב רוח, אווירה, חוויה) של תחנון וחילוי. ההיענות לתפילה היא חסד, כדי לקבלו צריך המתפלל להבהיר שאיננו בא לדרוש מן הקב"ה דבר, אלא רק לבקש "טובה", שהרי "קִטְנֹתֵי מִפְּלֵ הַתְּסֻדִים...".

משה רבנו מלמד אותנו שהדגש, בבואנו לשפוך שיחנו, מבוסס על הנחת היסוד, שעל פי מידת הדין אין כלל מקום לתפילה, רק בגלל ש"רחמיו על כל מעשיו", אנו רשאים לגשת ולהתפלל.

עדיין קשה על רש"י, מדוע עקרון חשוב זה, קשור דווקא למקרה בו אנו מתפללים תפילה אחר תפילה?

גם אחרי הקושיות, נצעד בדרכו של רש"י, ונסיק מדבריו כי עיקר בואנו אל בית הכנסת להתפלל, מבוסס על העיקרון של הכרת הטוב בחסדיו של הקב"ה, פן מרכזי בהכרת הטוב שלנו צריך להיות הודאה על הזכות לעמוד בתפילה לפני בורא עולם.

בשבוע הבא, בע"ה יתברך, נמשיך לברר את נושא התפילה.

בינתיים, נודה לקב"ה על הזכות שיש לנו להתפלל אליו וגם על כל הטובות שהוא גומל עלינו.

לעי"נ

לעי"נ חברי הנהלת 'ארץ חמדה'

מרת שרה ונגרובסקי ע"ה
בת ר' משה זאב
י' בתמוז תשע"ד

לעי"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל
י' באייר תשע"א

לעי"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל
ט' בתשרי תשע"ו

לעי"נ מר משה וסרצוג ז"ל
כ' בתשרי תשפ"א

לעי"נ מר שמואל וגבי אסתר שמש ז"ל
י"ז בסיוון / כ' באב

לעי"נ מר יצחק טרשנסקי ז"ל
כ"ח באדר תשפ"א

לעי"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל
י"ג בחשוון תשע"ח

לעי"נ ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד ז"ל
(שרה - ט"ז בטבת תש"ף)

לעי"נ הרב אשר וגבי סוזן וסרטייל ז"ל
ט"ז בכסלו / אלול תש"ף

לעי"נ גבי מרים שטרן ע"ה
נלב"ע ה' באב תשע"ט

לעי"נ ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ז"ל
ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט

לעי"נ נועה רבקה
בת מלכה ברכה ומשה

לעי"נ הרב שמואל כהן ז"ל
נלב"ע בשבט תשפ"א

לעי"נ ר' אברהם ומרת גיטה קליין ז"ל
י"ח באייר / ד' באב

לעי"נ יחזקאל וגבי חנה צדיק ע"ה
י"א באייר תשע"ו / י"ט בתשרי תשפ"א

לעי"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חֵמְדַּת שְׁנַת הַשָּׁבַע

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

מדוע תוספת השביעית בטלה כאשר אין מקדש?

קרבה שנת השבע, שנת השמיטה. איסורי השמיטה כבר מתחילים: החל מסוף השבוע הזה אסור לנטוע עצי פרי. בעזרת ד', בשבוע הבא, נבאר עד מתי מותר לנטוע ולשתול צמחים שונים? ואת הטעמים לכך. בעבר איסורים נוספים היו מתחילים לקראת השמיטה. הפרקים הראשונים של מסכת שביעית עוסקים בלוח הזמנים של השנה הששית, ופירוט מתי נאסרת כל מלאכה: החל מחג הפסח אסור לחרוש בשדה התבואה, החל מחג השבועות אסור לחרוש בפרדסים וסביב עצי פרי, ועוד.

הגמרא במסכת מועד קטן (דף ד' ע"א) אומרת שבזמן שביית המקדש אינו קיים, תוספת השביעית איננה חלה. השבוע התאבלו על חורבן הבית. מה חסר ומה השתנה מאז החורבן? סביר שהזכרנו את הקרבנות ועבודת הכהנים. את היכולת להביא קרבן לכפרה, ואת תחושת הקרבה לד' בבואנו להתפלל בבית שאיווה לו. מסתבר שלא העלנו על דעתנו שחורבן הבית משפיע על תוספת השביעית!

מהו המקור לקשר זה? בגמרא שם נאמר ששלוש הלכות למשה מסיני נאמרו יחד: תוספת שביעית (בד בבד עם היתרים מיוחדים לחרוש סביב עצים בנסיבות מסוימות; זו ההלכה שנקראת "עשר נטיעות"), מצוות הקפת המזבח בערבות המיוחדות לכך, וניסוך המים שבסוכות. כשם שלא ניתן לקיים את מצוות סיבוב הערבות סביב המזבח וניסוך המים כאשר בית המקדש אינו קיים, כך הלכות תוספת שביעית אינן מחייבות בזמן שביית המקדש אינו קיים. הקשר בין הערבה וניסוך המים, הלכות הנעשות במקדש, מובן. אך כיצד תוספת שביעית, המתקיימת בשדה, מתחברת ותלויה בהן?

ראשית עלינו להבין את מצוות סיבוב הערבות וניסוך המים. אנו חוגגים את סוכות בבוא הסתיו, בכלות הקיץ הארוך. בעולם בו תלויים במאגרי מי גשמים, סוכות הוא הזמן בו מפלס המים הוא הנמוך ביותר. דווקא אז אנו נדרשים להוכיח את ביטחוננו בקב"ה, לשאוב מים ולהשקיע אותם בקודש, ולא בעצמנו. כך אנו מוכיחים את אמונתנו שהגשמים יבואו מיד בכלות הרגל. כאשר אנו נושאים את הערבות בבית הכנסת, זכר לערבות במקדש, עיקר התפילה היא על הגשם. הדין שאנו מתפללים עליו בהושענא רבה עוסק בדין על המים, בהתאם לנאמר במשנה (מסכת ראש השנה פרק א משנה ב) "בחג (הסוכות) נידונים על המים".

הערבה וניסוך המים הם פנייה לדין של הקב"ה על המים. בזמן שביית המקדש קיים, השגחת ה' הרבה יותר ניכרת. ניסוך המים והערבה שבמקדש פונים בצורה מאוד ישירה להשגחה זו. בעוונותינו חרב הבית, מקום המפגש המובהק בין ישראל לאביהם שבשמיים איננו. מעבר למצוות הרבות שבטלו, גם הפנייה הישירה שהייתה במקדש, וההשגחה הישירה עלינו; הקשר בין מעשינו לבין רצון ה', אינם.

השמיטה מחוברת מאוד להשגחת ה'. נגענו בכך בשבוע שעבר, כאשר מנינו את טעמי השמיטה: הביטחון בד' שימלא חסרונו אחרי נטישת הקרקע ("ועשת את התבואה לשלוש השנים"). סמיכה על חסדו כאשר אנו מוותרים על חובותינו ("ניתן תתן לו... כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך"). נגענו באתגר הגדול שהשמיטה מציבה, אתגר כה גדול שנראה שקשה לעמוד בו ללא הבטחות הברכה שניתנו על קיומן בפרט. קיום השמיטה נראה כה תלוי בהשגחת ד' וברכתו, שתהיה ניכרת במציאות, עד כדי שהסמ"ע (סימן סז סק"ב) מציע שלא שייך לקיים את השמיטה בזמן שהשמיטה איננה מחייבת מן התורה, מפני שברכת ד' אינה חלה אלא כאשר מקיימים את השמיטה מן התורה! החזון איש (שביעית סימן יח אות ד) חולק עליו, ואומר שאם חז"ל מתקנים שנקיים את השמיטה מדרבנן, זה גם מחייב את בית הדין של מעלה לקיים את ההבטחות שניתנו על קיום השמיטה. שניהם מודים שלא סביר לקיים את השמיטה ללא ברכת ד' המיוחדת לה!

איסורי תוספת שביעית אוסרים את הכנת הקרקע לשנת השמיטה. **עלינו לסמוך על הקב"ה שיבול השנה השביעית יצמח כראוי ללא הכנה זו.** מיד בהיכנס חג הסוכות נחוג את חג הסוכות, ונתפלל על יבול השנה הזו. כל עוד איננו יכולים לקיים את תפילות הגשם במקום אשר יבחר ד', תוך עשיית המצוות המלוות את תפילה זו (ניסוך המים והקפת הערבה סביב המזבח), הקשר בינינו ובין הקב"ה, ותודעת ההשגחה עלינו, אינם שלמים מספיק בכדי שהתורה תדרוש ממנו להניח לקרקע לצמוח מעצמה בשנה השביעית. כל עוד איננו יכולים להתפלל על גשמי השנה הקרובה בבית המקדש, עם הערבות וניסוך המים, בצורה שלמה, התורה איננה מצפה שנקיים את תוספת השביעית.

בהמשך לתענית בה פתחנו את השבוע, אנו תפילה כי נזכה במהרה לבנות את ביתו, לחוש את השכינה בתוכנו, ולהרגיש את השגחתו הנשגבה עלינו, על כל עם ישראל, ועל העולם כולו.

חַמַּדַּת הַדָּף הַיּוֹמִי

שינה בסוכה מתחת למיטה – סוכה דף כ

הרב עקיבא כהנא

השבוע נלמד בדף היומי את המשנה (דף כ עמוד א) שמדברת על השאלה האם אדם שישן מתחת למיטה שנמצאת בסוכה מקיים מצוות סוכה או לא. להלכה כתבה הגמרא שמיטה בגובה י' טפחים הישן מתחתיה לא יצא ידי חובתו.

מרש"י (ד"ה הישן), הרא"ה ור' אברהם מן ההר (כאן) משמע שהבעיה היא שאדם שיושב מתחת לאוהל אינו יושב מתחת לסוכה. כך גם נראה מהתוספות (ד"ה הישן) שכתבו שהטעם לכך שמתחת למיטה אין זה נחשב לסוכה, הוא משום שהמיטה היא אוהל שמפסיק, ולכן כאשר המיטה נמוכה מעשרה טפחים, היא לא נחשבת לאוהל חשוב, ולכן מה שמתחתיו גם נחשב לסוכה. הוא מביא אפשרות לומר שאולי ישנם אמוראים שיפסלו גם בפחות מ' טפחים.

אמנם, הרי"ף (י ע"א מדפי הרי"ף), הרמב"ם בפירוש המשניות (ב, א) ובהלכותיו (סוכה ה, כג) והרא"ש (פרק ב, סימן א) כתבו שהטעם שמתחת למטה לא יצא, הוא משום שזה נחשב כמו "סוכה שתחת סוכה" שלמדנו שמי שיושב בסוכה התחתונה לא יצא ידי חובתו.

בעל המאור (שם) הקשה על הרי"ף: "ואין לשון פירושו בזה נכון, וכך היה לו לומר כיון שגבוהה עשרה הוי ליה אהל בפני עצמו, ואין זה עומד בצל סוכה אלא בצל אהל המטה", כלומר, שלא מובן מדוע הרי"ף לא פירש כפירושם של רש"י ותוספות. **הרמב"ן (מלחמות ה' שם) תירץ** שהרי"ף הקשה את קושיית התוספות, שישנן שיטות שונות מהו גובה האוהל שנחשב לאוהל כדי להפסיק מהסוכה, ואם אכן הבעיה היא משום אוהל, הרי גם אם המיטה היתה נמוכה יותר היה עדיין פסול, ולכן הרי"ף הסביר שהפסול הוא מדין סוכה שתחת סוכה. **בנוסף הוא מביא לדברי הרי"ף ראייה מהירושלמי** שמקשה על ר' יהודה המתיר לישון מתחת לסוכה, מדין סוכה שתחת הסוכה שאם יש מגורים בסוכה העליונה, הסוכה התחתונה פסולה, ומשמע שהפסול הוא מדין סוכה שתחת סוכה. **הנצי"ב (מרומי שדה בסוגייתנו) הקשה** שהירושלמי שם דוחה את הקושיה ואומר: "תמן יש שם חלל אחר, הכא אין כאן חלל אחר" כלומר, שאין דומה מיטה לסוכה שמתחת סוכה, משום שהמיטה אינה יוצרת חלל אחר שנחשב לסוכה. **ואם כן** אין כל ראייה מהירושלמי להבנת הרי"ף, **ולהיפך** מכך שהבבלי לא הקשה כקושיית הירושלמי, מוכח שהטעם אינו משום סוכה שתחת סוכה.

הב"ח (או"ח תרכז) ביאר להלכה שלפי פירוש הרמב"ם והרי"ף והרא"ש הפסול של שינה מתחת למיטה הוא פסול של סוכה שמתחת לסוכה שהוא פסול מהתורה, שדרשו אותו (גמרא ט ע"ב) מפסוק: בסוכות תשבו, ולא בסוכה שתחת לסוכה. ואילו לפי פירוש רש"י ותוספות אדם שישן מתחת למיטה בסוכה לא יצא ידי חובתו רק מדרבנן. **אמנם ה'בגדי ישע' (תרכז) חלק על דבריו** והבין שגם לפירוש הרי"ף שינה מתחת למיטה אינה ממש כשינה מתחת לסוכה הבנויה מתחת לסוכה אחרת, שהרי מיטה אינה סוכה כשרה, אלא שחכמים פסלו את השינה מתחת למיטה משום שהישיבה שם דומה לישיבה בסוכה שמתחת לסוכה, אבל גם לדברי הרי"ף פסול זה הוא מדרבנן. **אמנם, ערוך השלחן (תרכז, ב) כתב להיפך** שזה שהרי"ף כתב ששינה מתחת למיטה דומה לשינה מתחת לסוכה שתחת סוכה, למרות שהדברים אינם דומים לגמרי, זה מראה שהרי"ף רצה לומר שפסול השינה מתחת למיטה בסוכה הוא מהתורה, כמו הפסול של סוכה מתחת לסוכה. **ומהקריט ספר (הל' סוכה פרק ה) גם משמע** שהוא פסול מהתורה.

סיכום: ישנן שתי דעות בראשונים מהי הסיבה שאדם הישן מתחת למיטה בסוכה לא יצא ידי חובה: א. רי"ף רמב"ם ורא"ש - מדין סוכה שתחת סוכה. ב. רש"י תוספות ועוד ראשונים - בגלל ההפסק שבין הסכך לאויר שמתחת למיטה על ידי האוהל של המיטה, הראשונים מסבירים שלדעה שהסכך מפסיק כדן אוהל, הרי שיתכן שגם פחות מעשרה טפחים מפסיק. בנוסף, ישנם הסוברים שלדעת הרי"ף הפסול הוא מהתורה, ואילו לדעת רש"י הפסול הוא מדרבנן.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
---	--	--	--	---

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורר מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

מדוע שלח משה מרגלים

בספר דברים (א, כב-כג) מספר משה שבני ישראל רצו לשלוח מרגלים, והדבר הוטב בעיניו: "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלַחַם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַחְהָ אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיָּשִׁבוּ אֵתְנוּ דְבַר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נִעְלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נִבְּא אֵלֵיהֶן: וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר וְאָקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֹשֶׂר אַנְשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְטוֹ: פֶּרֶשֶׁת 'שִׁלַּח לך' שבספר במדבר מקצרת ופותרת "וַיִּדְבֹר ד' אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר: שִׁלַּח לְךָ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן... (במדבר יג, ב). המילה "לך" מיותרת ומורה שהשליחות נועדה לצרכים של משה, וד' אישר את בקשת משה לשליחת המרגלים (וכן פירש רש"י לפי מסכת סוטה לד, ב). ויש לברר מדוע סבור היה משה ששליחת המרגלים תועיל לו?

בער נוביא

הספרי (דברים שם) מדייק בלשון תורה, שכאשר בני ישראל באו לפני כן אל משה בבקשה הגונה, הם באו אליו בצורה מסודרת, כאשר הצעירים נשארים מאחור ומכבדים את הזקנים לבוא אל משה, והזקנים מכבדים את ראשי השבטים לפתוח ולדבר עם משה – "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רְאִשֵׁי שְׁבֵטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם...". אך כאן בבקשה לשליחת המרגלים נאמר "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ", ומבאר הספרי שהם באו "בערבוביא - ילדים דוחפים את הזקנים זקנים דוחפים את הראשים". נראה שמשה הבחין שיש בבני ישראל קבוצות שונות שאינן נוהגות כבוד זה בזה, אלא שהן התאגדו לבוא מולו בדרישה לשליחת מרגלים, דרישה שמביעה חוסר ביטחון בדרך שד' מתכנן עבורם לכבוש את הארץ. ומשה שהבחין בחלוקה לקבוצות רצה להפריד בינן, ולגייס חלק מהעם שיהיה עימו וירצה להיכנס לארץ. בזוהר (במדבר דף קנח, א) מובא שהנשיאים פחדו שאם יכנסו בני ישראל לארץ, משה ימנה נשיאים אחרים תחתיהם, וכדי שלא לאבד את נשיאותם הם הוציאו את דיבת הארץ. מסתבר שגם משה שיער שהנשיאים יצאו עם דעה מוקדמת זו לשליחות, והיא תשפיע על מסקנות הריגול שלהם, והם יחזרו ויפחידו את העם מפני המלחמה. משה היה צריך לבחור למשימה הזו אנשים שיהיו מוסכמים גם על ידי העם, כדי שהעם ייתן אמון בדבריהם. האנשים המוסכמים האלו היו בעלי מעמד מכובד, ומשה שיער שהם ירצו לשמור על הכבוד שהיה להם במדבר, ויחששו שמא יאבדו אותו כשיכנסו בני ישראל לארץ, ולכן הדעה המוקדמת שלהם תשפיע על מסקנותיהם והם יפחידו את העם מפני המלחמה. אלא שמשה רצה לגייס לטובתו את הצעירים, את אותם "ילדים" שדחפו את הזקנים ואת ראשי העם לבוא עימם אל משה בתביעה לשלוח מרגלים. ומשה תיכנן להפריד בין הקבוצות על סמך כך שהתאוות של הצעירים שונות מתאוות המבוגרים.

התאוות השונות

בפרקי אבות מובא (ד, כא): "רבי אליעזר הקפר אומר הקנאה והתאוות והכבוד מוציאים את האדם מן העולם". גם "הכבוד" הוא סוג של "תאוות", אך התנא מבדיל בין התאוות האלו. "התאוות" באופן סתמי מתייחסת לתאוות למותרות גשמיות (מאירי), ואילו "הכבוד" מתייחס לתאוות המוכרת שאינה גשמית. התאוות הגשמיות הן חזקות ככל שהאדם צעיר, אך ככל שהאדם מתבגר הן נחלשות ואלו תאוות הכבוד נותרת כפי שהיא ופעמים שאפילו מתגברת. בפרשת בהעלותך מסופר שלבני ישראל נמאס מלאכול את המן והם התאוו למאכלים גשמיים (במדבר יא, ד-ה): "...הַתְּאוּוּ תִּאְוָה... מִי זָכַלְנוּ בְּשֹׁר: זָכַרְנוּ אֶת הַדֶּגֶה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֵן אֶת הַקֶּשֶׁאִים וְאֶת הָאֲבֻטָּחִים וְאֶת הַחֶצִיר וְאֶת הַבָּצִלִים וְאֶת הַשּׁוּיִמִּים". משה רצה לגייס את תאוות המאכלים לטובתו, הוא ידע שפירות ארץ ישראל משובחים וגדולים, והוא רצה שהמרגלים יחזרו למדבר עם פירות מארץ ישראל. ואז הצעירים שרוצים לספק את תאוות האכילה שלהם ויראו את הפירות המשובחים ירצו להיכנס לארץ, והם לא יקשיבו למרגלים שיחזרו ויפחידו אותם מן המלחמה. התכנית הזו של משה ניכרת גם מתוך התדריך שהוא נתן למרגלים, וכדלקמן.

והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ

בספר דברים מסופר שבני ישראל רצו לשלוח משלחת ריגול למרות צבאיות. אך בפועל (בפרשת שלח) בתדריך שמשה נתן למרגלים הוא הדריך אותם לריגול שמטרתו העיקרית היא לראות את מעלת הארץ, אלא שבנוסף לכך הוא נועד למטרות צבאיות (במדבר יג, יח-כ):

"וְרִאיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֵהָהָר הַזֶּה וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הַחֲזֹק הוּא הַרְפָּה הַמְעֻט הוּא אִם רַב: וּמֵהָ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הַטּוֹבָה הוּא אִם רָעָה וּמֵהָ הָעָרִים אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהֶן הַבְּמִחְנִים אִם בְּמִבְצָרִים: וּמֵהָ הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה הוּא אִם רְוָה הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין וְהַתְּחַזְקֶתֶם וְלִקְחֶתֶם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְהִימִים יְמֵי בְּפֹרֵי עֲנָבִים:"

משה מקדים בדבריו את המטרה של בדיקת מעלת הארץ על פני מטרת הבדיקה הצבאית, ולבסוף הוא מסיים רק במטרת בדיקת מעלת הארץ והוא אף פוקד עליהם: "וְהַתְּחַזְקֶתֶם וְלִקְחֶתֶם מִפְּרֵי הָאָרֶץ". משה ראה בנבואתו שהמרגלים יצטרכו להתאמץ כדי להביא את פירות הארץ למדבר, וכפי שאכן מסופר לבסוף: "וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְאֲשָׁפוּל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׂאֶהוּ בְּמוֹט בְּשָׁנִים וּמִן הַרְמָנִים וּמִן הַתְּאֵנִים".

משה הוסיף את האות יו"ד לשמו של יהושע כדי שד' יהיה בעזרו, וכך יינצל יהושע ממכשולים רבים ובין השאר גם מעצת המרגלים, והוא סמך על יהושע משרתו שלא יפחיד את העם מפני המלחמה. משה תיכנן שהמרגלים יחזרו למדבר ויביאו איתם את פירות הארץ, והוא ידע שהמרגלים יוסיפו דברים ויפחידו את העם מן המלחמה, אך הוא תיכנן שיהושע יסתור את דבריהם ויאמר שאפשר להילחם ביושבי הארץ ולנצחם. משה ציפה שהצעירים שמתאוים לאכול פירות גשמיים יאמינו ליהושע ולא למרגלים שפחדים לאבד את נשיאותם. בתחילה פעלה תכניתו של משה כצפוי, וכדלקמן

השלב הראשון של חזרת המרגלים

בשלב הראשון תכניתו של משה פעלה כצפוי:

"וַיִּלְכוּ וַיָּבֵאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַר פָּאָרָן קְדֻשָּׁה וַיֵּשִׁיבוּ אֹתָם דְּבַר וְאֵת כָּל הָעֵדָה וַיִּרְאוּ אֶת פְּרֵי הָאָרֶץ: וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָזְנוֹ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ הוּא וְזֶה פְרִיָּהּ: אָפֶס כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצוּרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנָק רָאִינוּ שָׁם..."

המרגלים הראו לכולם את הפירות הענקיים, ואמרו למשה שהוא צדק והארץ זבת חלב ודבש ופירותיה מעוליס. אלא שלאחר מכן הם הוסיפו וסיפרו שיש שם ערים בצורות וילידי ענק והפחידו את העם ממלחמה. ובשלב הזה כלב הכחיש את דברי המרגלים ואמר שאפשר לנצח את יושבי הארץ. משה תכנן מתחילה שיהושע הוא זה שיכחיש את המרגלים, אולם שמח מאוד כאשר ההכחשה באה מכלב שלא היה מזוהה עם משה, ולא רק מיהושע שהיה מזוהה בתור משרתו של משה.

בשלב הזה היה ויכוח בין שני צדדים במשלחת, בין הצד של כלב ויהושע שאמרו שכבוש את הארץ, לבין שאר המרגלים שפחדו לאבד את נשיאותם ואמרו שאי אפשר לכבוש אותה. והפירות היו לנגד עיני הצעירים שבעם שהתאוו לאכול פירות גשמיים, ומשה ציפה שהצעירים שבעם יצדדו בדברי יהושע וכלב וידחו את דברי הנשיאים. אלא שכאן ארע שלב שמשה שלא ציפה לו, וכדלקמן.

וַיִּצְיֵאוּ דִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ

המרגלים הבינו שמשה השתמש בהם למטרותיו שלו, והשתמש בהם בתור חמורים נושאי משא להביא את פירות הארץ כדי שהצעירים יראו את הפירות וירצו להיכנס לארץ. ואז חזרו בהם המרגלים הנשיאים מן הדברים שאמרו בהתחלה שהארץ היא 'זבת חלב ודבש', והוציאו את דִּבַּתָּהּ:

"וַיִּצְיֵאוּ דִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ אֶרֶץ אֲכֹלֹת יוֹשְׁבֵיהָ הוּא..."

הם סיפרו שהארץ "אֲכֹלֹת יוֹשְׁבֵיהָ". וכוונת דבריהם היא שכעת במחשבה שנייה הם נזכרו שבכל מקום שהם באו אליו הם נתקלו בהלוויה של מת. והם משערים שהפירות של הארץ הם רעילים ולכן הם גורמים למיתה מרובה. הם הבינו שמשה רצה להביא את הפירות למדבר כדי שהצעירים יראו את האוכל המפתה, וירצו להיכנס לארץ, ולכן הם השתמשו דווקא בשורש אכ"ל כדי להוציא את דִּבַּת הארץ. והם אמרו לצעירים שבמחשבה שניה מתברר שהפירות שהם הציגו בפניהם הם 'אוכל מסוכן', וה'אוכל' הזה **יאכל אותם**, משום שזו ארץ 'אוכלת' יושביה.

מסתבר שדברי המרגלים אינם הגיוניים, משום שאם הפירות רעילים וגרמו למיתה בכל מקום שהם באו אליו, בסופו של דבר מספר יושבי הארץ היה צריך להיות מועט, והרי המרגלים מצאו בה עם רב. ומסתבר יותר הסבר חז"ל (סוטה דף לה, א) שהקב"ה דאג למרגלים ובכל מקום שבאו אליו היה נפטר האדם החשוב שבעיר, והתושבים היו טרודים בהלווייתו ולא היה להם זמן לחקור אחר המרגלים. אלא שהמרגלים שמחשבתם היתה רעה, ורצו לחזור בהם מהדברים הטובים שסיפרו מתחילה על שיבחה של הארץ ופירותיה, פירשו את הדברים לרעה, ואמרו שפירות הארץ הם רעילים והם אלו שגרמו למיתה מרובה, וזו 'ארץ אוכלת יושביה'.

יהושע וכלב ניסו לשכנע את העם שדבריהם הראשונים של המרגלים הם הנכונים, ומכיוון שטוב הארץ וטיב ה'אוכל' עמד במרכז הוויכוח, השתמשו גם הם בביטויים מעולם האכילה כדי לסמל את הניצחון הצפוי על יושבי הארץ: "אָרֶץ אֲשֶׁר הוּא זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ... וְאֹתָם אֶל תִּירְאוּ אֶת עִם הָאָרֶץ כִּי לְחַמְנוּ הֵם..." כלומר, יושבי הארץ הם כמו לחם ונאכל אותם. אלא שהשקר של המרגלים חדר גם לליבות הצעירים, והם לא האמינו ליהושע וכלב. ובסופו של דבר נכשלה תכניתו של משה לגייס את הצעירים לטובתו. כאשר משה תיכנן את שליחת המרגלים הוא שיער בדעתו, שהדעה המוקדמת של המרגלים תביא לכך שיפחידו את העם ממלחמה. אך הוא לא שיער בדעתו שהנשיאים ישקרו במצח נחושה. שהם יאמרו אמת על טוב הארץ בפני כל העדה ותכף ומייד יחזרו בהם וישקרו במודע בפני כל העדה.

מדוע הסכים ד' שמשה ישלח את המרגלים

ד' הוא קורא הדורות מראש, והוא ידע שהמרגלים יחזרו בהם מדבריהם וישקרו, ואם כך מדוע הוא אישר את בקשת משה לשליחת המרגלים? נראה שתשובה לכך מצויה ברמב"ם במורה הנבוכים (ג, לב):
"שאין בטבע האדם שיגדל על מלאכת עבדות בחמר ובלבנים והדומה להם ואחר כך ירחץ ידיו לשעתו מלכלוכם וילחם עם ילידי הענק פתאום, ... וכמו שהיה מחכמת השם להסב אותם במדבר עד שילמדו גבורה, כמו שנודע שההליכה במדבר ומיעוט הנאות הגוף מרחיצה וכיוצא בהם יולידו הגבורה והפכם יולידו רך לבב, ונולדו גם כן אנשים שלא הרגילו בשפלות ובעבדות..."

הרמב"ם מבאר, שד' רוצה לפעול בעולם בדרכים שנראות טבעיות ככל האפשר, והדרך הטבעית לכיבוש הארץ היתה על ידי הדור החדש שיוולד במדבר ולא טעם טעמה של עבדות. ונראה שמשום כך הרשה ד' למשה לשלוח את המרגלים, על אף שידע מה יהיה סופה של השליחות הזו. אמנם בפני בני ישראל היתה בחירה חופשית. אם היו בני ישראל מתגברים על האופי הכנוע שרכשו בתקופת העבדות הם היו זוכים לכך שד' יגביר בהם באופן ניסי את רוח הגבורה. אך משלא עמדו בנסיון הבחירה החופשית, ד' פעל עימם בדרכים טבעיות והדור החדש הוא זה שנלחם וכבש את הארץ.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

San Jose, Costa Rica

סן-חוזה, קוסטה-ריקה
אדר ב' תשנ"ב

הקדמת ציון שם התורם לשם ד' בעמוד התפילה

שאלה

תרמו עמוד תפילה לבית הכנסת, האם מותר לכתוב את שם התורם למעלה משם ד'?

תשובה

אין להקדים שמות אחרים לפני שם ד'¹, אלא אם כן יש צורך מיוחד לסדר זה², ולכן אין לכתוב שם התורם מעל שם ד', במיוחד שעמוד התפילה נמצא במקום בולט וגלוי לכל הציבור³ אבל מותר לכתוב שם התורם מעל שם ד', אם זו האפשרות היחידה שיהיה שם ד' נגד פני המתפלל, כגון שאין מקום לכתוב את שם התורם למטה אלא על ידי העלאת שם ד' מעל פני המתפלל⁴.

- 1 מהא דציץ (סוכה ה ע"א וירושלמי יומא פ"ד ה"א גם לענין קלפיות של יום הכיפורים) שהיו כותבים השם למעלה ו"קודש ל" למטה, כדי שיהיה שם ד' למעלה. ועיין סוף מסי ידים ובנושאי כלים שם שאפשר להקדים שם של אחר לשם ד' רק כאשר הסדר דורש את זה, שמע מינא שבמקום שאין הסדר דורש את זה, אסור להקדים שם של אחר לשם ד' ועיין תוספות מגילה ט ע"א ד"ה א-להים ברא בראשית, שאפילו היוונים היו יודעים, שצריכים תמיד להזכיר הבורא בתחילה, ועיין בשו"ת פסקי מהרי"ט החדשים (סי' יד) שמביא את הציץ כמקור להקדים שם אביו לשמו.
- 2 מפורש בסוף מסי ידים שבמקום צורך אפשר להקדים שמות אחרים לשם ה', כגון בספר תורה, ואפילו בשטרות שהיו כותבים "בשנה כך וכך ליוחנן כהן גדול לא-ל עליון" עיין תוספות בבא בתרא (קסב ע"א ד"ה לפי), ורק בציץ היתה קפיда מיוחדת, עיין כל זה בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' ט בסופו).
- 3 כנימוק להבדל בין ציץ לספר תורה ושטרות כתב מהרש"ם "דגבי ציץ הוי בזיון יותר, כיון שמגולה תמיד".
- 4 עיין "עשה לך רבי" (ח"ד שאלה מד אות ד) שכתבת "שויתיי" לפני הש"ץ הוא ענין חשוב ועוזר למתפלל לכוון לבו לד' בתפילה. ואם כותבים את שם התורם כנגד המתפלל, אנו מפסידים את ענין הכוונות, ויתכן אף שנכנסים לבעית כתיבת אזכרות שלא לצורך (עיין בתשובה הנ"ל מה שכתב בשם הרב "תבואות שורי"), ולכן נראה שיש מקום להתייר כתיבת שם התורם למעלה משם ד' רק במקרים מיוחדים, כאמור בהערה 1.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:

ישראל בן רבקה	ניר רפאל בן רחל ברכה	טל שאול בן יפה
אריה יצחק בן גאולה מרים	חנן הראל הכהן בן דרורה	גדעון בן רחל
נטע בת מלכה	מאירה בת אסתר	רבקה רינה בת גרונה נתנה
אילנה בת עליה	חוה רָאנָה בת פִּיילָא	
בתוך שאר חולי עם ישראל		

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

